

Handläggare: David Jonsson
Telefon: 08-50831197

Till
Kulturnämnden

KuN 2013-02-07
Nr 20

Remissvar rörande Läsandets kultur - slutbetänkande av Litteraturutredningen SOU 2012:65

Förslag till beslut
Remissvaret godkänns

Sammanfattning

Stockholms stads kulturförvaltning välkomnar betänkandets slutsatser och förslag till läsfrämjande insatser. I sitt remissvar vill förvaltningen lyfta fram några områden och synpunkter särskilt.

De föreslagna nationella målen för Läslyft är nära relaterade till skol- och folkbibliotekens uppdrag och bör därmed tydligt kopplas till dessa institutioner och infrastruktur. Det är positivt att Skolverket får tydligt uppdrag att utvärdera hur skolbiblioteken fungerar som pedagogisk resurs.

Vidare behövs betydligt mer långtgående åtgärder för att säkra bibliotekens tillgång till e-böcker än vad som föreslås i betänkandet. Dagens dominerande avtalsmodell begränsar inte bara medborgares tillgång till litteratur och bibliotekens möjlighet till urval utan innebär även en betalningsmodell som för enskilda bibliotek innebär svåra kostnadsberäkningar.

Berit Svedberg
Kulturdirektör

Inga Lunden
Stadsbibliotekarie

Underlag

Läsandets kultur - slutbetänkande av Litteraturutredningen SOU 2012:65.

Betänkandets innehåll i sammanfattning

Slutbetänkandet analyserar litteraturens ställning i dag och identifierar utvecklingstendenser som förväntas kunna påverka litteraturområdet framöver. Det lämnas förslag på hur litteraturens ställning kan stärkas, bland annat genom att göra bedömningar av, samt föreslå, vilka statliga insatser som bör göras för att möta de utmaningar som teknikutvecklingen för med sig. Utredningens övergripande mål är att stärka litteraturens ställning. Det preciseras i sin tur som att öka läsandet, särskilt bland barn och unga, och att säkra konsumenternas tillgång till kvalitetslitteratur

Betänkandet visar att det finns stora skillnader mellan olika gruppers läsvanor. Flickor läser mer än pojkar, kvinnor mer än män och högutbildade mer än lågutbildade. De ungas läsförmåga har minskat påtagligt och en allt större andel har därmed svårt att förstå och tillgodogöra sig texter på ett tillfredställande sätt. I den senaste Pisa-undersökningen, en internationell studie av bland annat läsförståelse, hade en fjärdedel av de 15-åriga pojkarna i Sverige bristande funktionell läsförmåga. I betänkandet står att läsa:

”En fallande läsförmåga påverkar abstrakt tänkande och därmed blir en rad skolämnen lidande. Det gäller även ämnen som matematik och naturvetenskap. Det innebär också att tiotusentals barn trots nio år i grundskolan saknar den grundläggande färdighet som är nödvändig för att läsning ska bli lustfyllt och en väg till självständig förståelse av världen” (s. 384).

Utifrån en analys och samlade bedömningar av litteraturens ställning och utvecklingstendenser presenteras betänkandet förslag utifrån följande rubriker:

- Nationella mål för läslyftet
- Läsombud för att stärka litteraturens ställning i förskolan
- Kompetensutveckling för lärare
- Samtliga elever bör ha tillgång till skolbibliotekarier
- Läs- och litteraturfrämjande i kultursamverkansmodellen
- Samordning av läsfrämjande insatser utanför skolan
- Stärk folkbildningens roll i det läsfrämjande arbetet

- Stöd till evenemang i bokhandeln
- Möjligheter för folkbiblioteken att arbeta aktivt med e-böcker
- En moderniserad biblioteksersättning
- Omprioriteringar inom litteratur- och tidskriftsstödet
- Utökat stöd till backlistdigitalisering
- Ett förstärkt kulturtidskriftsstöd
- Kulturpolitiska insatser för att främja svensk litteratur i utlandet
- Internationellt utbyte för litterära upphovsmän
- Tydligare ansvarsfördelning för internationellt litteraturutbyte
- Stärk svenskundervisningen i utlandet

För mer information om, sammanfattning av samt möjlighet att ladda ner slutbetänkandet se: <http://regeringen.se/sb/d/15600/a/200257>

Förvaltningens synpunkter

Den analys och de förslag som redovisas i betänkandet omfattar läsandets kultur och det litterära systemet i vid mening. Kulturförvaltningens remissvar utgår främst från de delar av betänkandet som berör folkbibliotek och folkbildning men även skolan.

Biblioteksväsendet i allmänhet och betänkandets relation till förslag om ny bibliotekslag

Betänkandet tar upp och tangerar delvis den promemoria med förslag till ny bibliotekslag (Ds 2012:13) som Kulturdepartementet remitterade under sommaren 2012. Folkbibliotekens roll i det läsfrämjande arbetet beskrivs i betänkandet som tudelat; dels att tillgängliggöra en litteratursamling utan kostnad för medborgarna, dels ett mer aktivt litteraturfrämjande arbete med att pedagogiskt guida besökare till läsoplevelser, i syfte att synliggöra samlingarna och inspirera till läsning. En relevant tudelning mot bakgrund av att Stockholms stad i tidigare remissvar angående ny bibliotekslag efterfrågat en lag som tydligt uttrycker bibliotekens viktiga roll i att guida och inspirera människor i stället för att fokusera på ett passivt tillhandahållande av en samling. Kulturförvaltningen välkomnar därför att slutbetänkandet inte enbart berör skapande och tillgängliggörande av litteratur utan även sätter läsfrämjande insatser i centrum samt tydliggör biblioteksväsendets viktiga roll i detta.

Stockholms stads kommunfullmäktige beskriver i stadens biblioteksplan från 2012 hur "Biblioteket är stockholmarens partner i vardagen, för lärande, läsande och reflektion". Biblioteken skall sätta människan i centrum. Det är hans eller hennes

behov och intresse som ska styra innehåll och utbud. Med utgångspunkt i Unescos folkbiblioteksmanifest skall folkbiblioteken enligt stadens biblioteksplan göra alla slag av kunskap och information tillgänglig för medborgarna. Alla ska ha tillgång till folkbibliotek oavsett ålder, etnicitet, kön, religion, nationalitet, språk, samhällsklass, funktionsnedsättning, sjukdom eller internering inom kriminalvården. Via folkbiblioteken ska medborgarna kunna hitta material och tjänster som stöttar dem och tillgodoser deras behov, ett livslångt lärande, ett självständigt ställningstagande och en kulturell utveckling. Samlingar och utbud ska vara fria från alla former av ideologisk, politisk eller religiös censur och kommersiella påtryckningar. Genom detta kan bibliotek vara en kraft för att motverka skillnader i olika gruppers läsande, förbättra läsförmågan bland barn och ungdomar samt erbjuda alla människor möjlighet att ta del av kunskap och information.

Läsluft

Kulturförvaltningen stödjer betänkandets förslag om:

- *Nationella mål för läsluft*

Betänkandets förslag innebär att följande övergripande mål föreslås läggas fram för riksdagen:

"Alla i Sverige ska, oavsett bakgrund och förutsättningar, ha god läsfärdighet och tillgång till litteratur. För att nå det övergripande målet ska följande delmål vara uppnådda 2018.

Läsfärdigheten och motivationen att läsa bland barn och unga ska avsevärt förbättras och ha ökat mätbart jämfört med i dag, särskilt i grundskolans tidiga årskurser.

Fler barn och unga än i dag ska regelbundet ta del av både fack- och skönlitteratur.

Kunskapen om läsningens betydelse för utbildning och delaktighet i samhällslivet ska ha ökat i alla grupper som i dag läser i liten utsträckning" (s. 399).

Delmålen är nära relaterade till skol- och folkbibliotekens uppdrag. Ett läsluft av förslaget karaktär bör därmed tydligt kopplas till dessa institutioner och ta vara på dess existerande infrastruktur.

Skolans ansvar för läsfrämjande

Betänkandet beskriver hur lagstiftningen ger skolan det yttersta ansvaret för skolans biblioteksverksamhet. Detta ansvar berörs i betänkandet genom förslag om:

- Läsombud för att stärka litteraturens ställning i förskolan
- Kompetensutveckling för lärare
- Samtliga elever bör ha tillgång till skolbibliotekarier

Kulturförvaltningen instämmer i betänkandets betoning av relevant kompetens och pedagogiska resurser för att kunna stärka ungas läsande. Insatser bör därmed, som betänkandet föreslår, innefatta försöksverksamhet med läsombud i förskolor, kompetensutveckling för lärare samt en strävan att skolbibliotek bemannas med bibliotekarier. Viktigast är emellertid att övergripande utvärdera skolbiblioteksverksamheten i sin helhet i relation till den existerande skol- och bibliotekslagstiftningen. Den senaste skollagen har ökat de faktiska kraven på varje skola att se till att eleverna har tillgång till skolbibliotek. Det är alltid skolan som ska definiera behoven. Kulturförvaltningen ställer sig bakom förslaget att Statens skolverk får i uppdrag att utvärdera om de skolbibliotek som finns fungerar som en pedagogisk resurs, stöder elevernas lärande och främjar intresse för läsning och litteratur. Genom att skolorna tydliggör sin roll ökar samtidigt folkbibliotekens möjlighet att samordna sig med och komplettera skolornas läsfrämjande arbete.

Bibliotekens samlingar

Kulturförvaltningen instämmer i betänkandets förslag och argumentation för vikten av att bibliotek kan tillgängliggöra litteratur oavsett medieformat:

- Möjligheter för folkbiblioteken att arbeta aktivt med e-böcker
- Utökad stöd till backlistdigitalisering

Det krävs omfattande insatser för att finna nya sätt att hantera avtal kring upphovsrättsligt skyddad litteratur i elektroniska format. De karens och begränsningar förlagen infört för tillgängliggörandet av e-böcker står i strid mot bibliotekens uppdrag att självständigt och oberoende göra urval. Idag är det förlaget, inte biblioteket och bibliotekarien, som avgör om och när en e-bok ska kunna tillgängliggöras av biblioteken. Det reser ett tydligt hinder för bibliotekarier som i linje med utredningens förslag och Unescos folkbiblioteksmanifest avser att arbeta läsfrämjande med litteratur oavsett format. En möjlig framtida situation kan innebära att majoriteten av bokutgivningen endast sker i e-boksformat. Om folkbiblioteken då inte får tillgång till denna utgivning innebär det att folkbiblioteken blir en plats enbart för tryckta böcker. Bibliotek som offentliga institutioner måste ges förutsättningar att stå fria att självständigt göra sina urval. Kulturförvaltningen stöder därmed betänkandets förslag om att staten bör bistå Sveriges Kommuner och Landsting i att samordna och få tillstånd en långsiktig modell som väger förlagens kommersiella intressen

av nyutgiven litteratur mot bibliotekens uppdrag att fritt tillgängliggöra aktuell information och kunskap.

Kulturförvaltningen hade dock önskat att betänkandet problematiserat den dominans som en distributör av kommersiell elektronisk litteratur (Elib, som ägs av de största förlagen) har i dag. Denna marknad behöver kompletteras med flera konkurrerande distributörer. Dagens dominerande avtalsmodell begränsar inte bara bibliotekens möjlighet till urval utan innebär även ett monopol, som omöjliggör för kommunerna att upphandla tjänsten och en betalningsmodell som för enskilda bibliotek innebär mycket osäkra kostnadsberäkningar. Trots det idag mycket begränsade utbudet finns det ett kraftigt ökat intresse av e-media, om än från en låg nivå. Utlånen av e-media ökade i Stockholm under 2012 med 85 procent, från 97 218 lån år 2011 till 180 318 år 2012. Det stora intresset bör mötas med en långsiktig lösning med utgångspunkt i allmänhetens litteraturtillgång.

Kulturförvaltningen instämmer även i betänkandets förslag om att vidareutveckla det stöd till digital utgivning av förlagens backlist som införts på försök under 2012. Kulturförvaltningen saknar emellertid att betänkandet inte uttrycker något tydligt krav på att de titlar som får del av stödet enkelt görs tillgängliga till medborgarna via offentliga bibliotek. För fritt tillgänglig e-litteratur föreslår betänkandet att Kungliga biblioteket ges i uppdrag att distribuera denna till landets bibliotek via den nationella katalogen Libris. Kulturförvaltningen stöder detta förslag.

Läs-, litteraturfrämjande och kultursamverkansmodellen

Förslaget om att avskaffa det riktade statsbidraget till inköp av barn- och ungdomslitteratur stöds av kulturförvaltningen då denna typ av medieköp inte alltid är det i en verksamhet som bäst behöver stöd. Avskaffandet talar för ett mer flexibelt användande av dessa medel likt föreslås i följande två förslag:

- Läs- och litteraturfrämjande i kultursamverkansmodellen
- Samordning av läsfrämjande insatser utanför skolan

Kulturförvaltningen instämmer i förslagen att folkbibliotekens och andra lokala och regionala aktörers utvecklingsarbete på litteratur- och läsfrämjandeområdet bör stärkas och ytterligare samordnas. Idag saknas en sådan samordning. I syfte att stärka det läsfrämjande arbetet föreslår betänkandet därmed att: *”Statens kulturråd ges i uppdrag att ta initiativ till, samordna och följa upp läsfrämjande insatser av nationellt strategiskt intresse. I anslutning till det förändrade uppdraget bör Kulturrådet efter samråd med andra berörda parter även ta fram ett*

handlingsprogram för det läsfrämjande arbetet utanför skolan som kan ligga till grund för prioriteringar” (s. 15).

I de fall samordningen med medel omfördelade från litteraturstödet specifikt berör läsfrämjande vid bibliotek bör det dock finnas vinster i att snarare knyta denna samordning till Kungliga biblioteket istället för Kulturrådet och kultursamverkansmodellen. Detta för att på så sätt skapa synergier med annan nationell biblioteksutveckling och - samverkan. Kulturförvaltningen ser ett behov av att ge Kungliga biblioteket förbättrade förutsättningar att ta sig an dess ökade nationella ansvar för bibliotekssamverkan även kring läsfrämjandefrågor. Läsfrämjande är en av bibliotekens grundläggande uppdrag och därmed en viktig del att knyta till övrig biblioteksutveckling av nationellt strategiskt intresse.

Folkbildning

Kulturförvaltningen instämmer i betänkandets bedömning att folkbildningen har en betydande roll för att vända den nedåtgående trenden avseende svenskarnas läsförmåga. Betänkandet berör detta främst genom ett förslag om att stärka folkbildningens roll i det läsfrämjande arbetet med ett statligt stöd till samverkan mellan folkbildningsorganisationerna och civilsamhället, däribland folkbiblioteken. Detta genom förslag:

- *Stärk folkbildningens roll i det läsfrämjande arbetet*

Inom folkbildningen finns en nationell struktur, pedagogiska erfarenheter och lokal kunskap om de grupper som behöver nås av läsfrämjande insatser. Betänkandet pekar samtidigt på att det nuvarande statliga stödet till studieförbunden begränsar deras möjligheter att samverka med till exempel folkbibliotek eller andra organisationer inom kommuner, landsting och civilsamhället. I Stockholm finns i flera stadsdelar lokala studieförbund och folkbibliotek sida vid sida vilket med öppnare stödformer skulle ge förutsättningar till nära samverkan för läsfrämjande. Dagens statliga stödsystem bygger dock på kvantitativa redovisningar av studieförbundens verksamheter och mötesformer vilket kulturförvaltningen anser kunna försvåra vissa alternativa läsfrämjande insatser. Stockholms stad beslutade 2012 om ett kommunalt stöd till studieförbunden som distanserar sig från denna volymbaserade syn till förmån för premiering av verksamheternas kvalitativa innehåll. Beredningen av kommunens folkbildningsstöd kommer istället att ske i nära dialog med studieförbunden och utgå från de fyra statliga målen för folkbildningen. Ett av dessa uppfordrande mål är att ”Bidra till att utjämna utbildningsklyftor och höja bildnings- och

utbildningsnivån i samhället”, en målsättning helt i linje med litteraturutredningens slutsatser.

Kulturförvaltningen stöder alltså utredningens förslag om att avsätta 30 miljoner kronor till samverkan mellan till exempel bibliotek och det civila samhället och menar att det är rimligt att Folkbildningsrådet tillsvidare fördelar dessa medel. Kulturförvaltningen vill samtidigt betona vikten av att riktlinjerna för stödet ger möjlighet till nya samverkansformer och metoder för läsfrämjande med hänsyn till båda parter förutsättningar.

Litteraturbegreppet

Betänkandet lyfter på ett mycket förtjänstfullt sätt läsandets betydelse för individers och samhällets utveckling. Kulturförvaltningen poängterar hur resultat av betänkandet och en ny bibliotekslag båda tydligt bör öppna upp för en vid tolkning av ordet ”litteratur” för att inte riskera att enbart tolkas som textbaserad skönlitteratur tryckt på papper. Läsfrämjande arbete och en ny bibliotekslag bör beskriva såväl bibliotek som läsandes syfte och ändamål utifrån nya informations- och kulturvanor med snabbt ökad användning av andra mediebärare än papper, exempelvis andra textbaserade medier, musik, rörlig bild och spel.

Förhoppning om fortsatt debatt och handling

Kulturförvaltningens remissvar har fokuserat på bibliotekens ansvar för att främja läsning och garantera alla människor fri tillgång till information och kunskap. Ett ansvar som förutsätter tydligt politiskt ansvarstagande. Vad gäller tillgång till e-media är det påtagligt att bibliotek, förlag och författare inte ensamma kunnat lösa de intressekonflikter som finns. Detta trots omfattande samtal parterna emellan i fråga om läsarnas tillgång till e-media via bibliotek. Kulturförvaltningen ser därför fram emot en konstruktiv politisk debatt om Litteraturutredningens förslag. Genom att biblioteken ges ytterligare förutsättningar att genom olika och aktuella medieformat arbeta med tillgängliggörande och inspiration kan biblioteken även fortsatt vara verktyg för att motverka betänkandets dystra rapporter avseende barn och ungdomars läsförmåga.

Bilaga

Läsandets kultur - slutbetänkande av Litteraturutredningen SOU 2012:65, sammanfattning